

**„UNIUNEA EUROPEANĂ LA RĂSCRUCE (II)”:
PUNCTE DE INTERSECȚIE CU PREOCUPĂRILE
SOCIOLOGILOR PRIVIND RISCURILE
ȘI POLITICILE SOCIALE**

**DEZBATERE ORGANIZATĂ DE REPREZENTANȚA
COMISIEI EUROPENE ÎN ROMÂNIA, BUCUREȘTI, 14 MAI, 2013**

**FILIP ALEXANDRESCU
MONA SIMU**

Dezbaterea care face obiectul acestei prezentări se înscrie într-o serie de reuniuni sub numele de *Perspective Europene*, prima dintre ele având loc în luna septembrie 2012, la scurt timp după discursul președintelui Comisiei Europene, José Manuel Barroso, cu privire la starea Uniunii Europene (12 septembrie 2012). Titlul – „Uniunea Europeană la răscruce?” – indică preocuparea reprezentanței Comisiei Europene de a reflecta asupra situației curente a Uniunii și de a dezbate calea de urmat în condițiile prelungirii crizei economice.

Dezbaterea organizată în mai se constituie într-un eveniment semnificativ pentru cititorii acestei reviste, deoarece se referă la o temă vehiculată intens în mediul academic din România în ultimii ani, și anume, efectele crizei economice asupra vieții și organizării sociale. Faptul că unii reprezentanți ai Uniunii Europene văd această instituție ca fiind „la răscruce” e un semnal important pentru sociologi, deoarece arată că nici actorii politici nu mai afirmă existența unor răspunsuri unice la problemele multiple puse de criză. Din acest motiv, prezentarea evenimentului conține și unele elemente de eseu, prin care autorii doresc să atragă atenția cititorilor asupra unor aspecte interesante pe tema riscurilor sociale ale crizei, precum și pe tema politicilor sociale relevante.

Invitații la dezbatere au fost: prof. univ. dr. Zoe Petre, istoric la Universitatea București, Mișu Negrițoiu, președintele ING Bank Romania, Teodor Baconski președintele Fundației Creștin-Democrate și Emil Hurezeanu, analist politic. Cuvântul de bun venit a fost adresat de Nicolae Idu, șeful Reprezentanței Comisiei Europene în România. Discuțiile au fost moderate de dna Gabriela Drăgan, director general Institutul European din România.

Adresele de contact ale autorilor: Filip Alexandrescu, Mona Simu, Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, email: filip.alexand@gmail.com; monasimu@yahoo.com.

Invitații au în comun faptul că toți s-au implicat în politică, dar au puncte de intersecție și pe tărâm universitar. Alocuțiunile au reprezentat puncte de vedere proprii din perspectiva domeniului/expertizei fiecărui invitat asupra momentului de răscruce în care s-a aflat UE în ultimii ani. Nici unul dintre vorbitori nu este sociolog, referirile la domeniul social fiind făcute în trecere, în vreme ce aspectele discutate explicit au fost cele politice, economice sau, mai general, culturale.

Întrebarea adresată de doamna moderator, pornind de la criza financiar-economică, privește valabilitatea modelului european. Discuțiile își au ca sursă două discursuri ale lui José Manuel Barroso din aprilie 2013, unul ținut la „Brussels Think Tank Dialogue”, iar un altul, la centrul cultural Bozar din Bruxelles, în aprilie 2013. Aceste discursuri sunt descrise de către doamna Drăgan ca o abordare realist-ponderată, dar nu optimistă, a crizei și unor posibile soluții de depășire a momentului de răscruce. Din punct de vedere sociologic, aspectul interesant este că Barroso vorbește explicit despre pericolul real al fragmentării UE (Barroso, 2013a). Președintele CE ridică în special problema șomajului, a insecurității și a creșterii inegalităților sociale, ceea ce tinde să creeze o „istovire a interesului pentru UE”¹ (Barroso, 2013a: 3). Dna Drăgan aplică ideea fragmentării în contextul României și scoate în evidență riscul polarizării sociale în România, o temă care îi preocupă în mare măsură și pe cercetătorii ICCV. Discuția despre cele două Românii, sau poate chiar mai multe Românii, au același interes, așadar, și pentru Institutul European din România.

Un interes asemănător – concretizat printr-o dezbatere recentă la Institutul European – este pentru tendințele demografice din România, unde estimările Eurostat indică o populație de 16 milioane în 2050. Consecințele vor fi resimțite atât pe piața muncii, cât și în domeniul educației sau în cel medical.

Dezbaterea de la reprezentanța Comisiei Europene din România are loc și în logica electorală a alegerilor din vara anului viitor, arată Drăgan: „structura viitorului Parlament depinde și de calitatea dezbaterilor pe care le organizăm”. Ca cetățeni români și europeni în același timp, ne interesează în mod direct, pentru că soarta României este direct și fără îndoială legată de soarta UE, unde „pericolul fragmentării este real”.

Fiecare vorbitor a încercat să facă o prezentare a stării de spirit actuale din UE, din perspectiva pregătirii sale, dar și într-un mod integrator, de ansamblu. Toate alocuțiunile au fost făcute avându-se în vedere faptul că UE la răscruce înseamnă în bună măsură și că România se află la răscruce.

Primul vorbitor a fost dl. Mișu Negrițoiu prezentat ca fiind „în esență, un macroeconomist”, dar cu o înaltă performanță în spațiul privat. În alocuțiunea sa, Mișu Negrițoiu a conturat imaginea actuală de ansamblu a spațiului UE, cu accent pe provocările cu care se confruntă aceasta.

Tonul care se desprinde din alocuțiunea sa este unul de optimism realist, bazat pe vasta experiență de funcționar european, dar și pe experiența sa actuală

¹ „European fatigue”

într-un mediu privat străin integrat în piața (bancară) autohtonă. Negrițoiu a ținut să puncteze rolul deosebit de important, fundamental, al investițiilor străine în România. Cuvântul său a avut un ton moderat, dar pozitiv, sub sintagma: „nu există un pericol al dezintegrării, nici vorbă de asta”. Discursul lui Barroso și observațiile dnei Drăgan arată că există o sensibilitate pentru tema fragmentării, pe care sociologii o pot exploata în discursul public.

Mișu Negrițoiu este și un avocat al investițiilor străine în România – publicând în 1996 o carte cu titlul *Salt înainte* – în care pune accentul pe importanța acestor investiții în România. Oportunitatea acestor investiții, avantajele și dezavantajele lor, sunt o temă de interes și pentru sociologi, în special în contextul discutării opțiunilor politicii sociale pentru perioada 2013–2020.

Există mai multe planuri la nivel european (mai multe „Europe”): politică, economică, socială. Europa economică e baza succesului integrării, consideră Negrițoiu. Europa socială și economică sunt în strânsă legătură. Europa socială a creat însă un nivel prea mare de așteptări care nu sunt sustenabile. Acest aspect poate părea discutabil pentru sociologi. Există însă niște provocări, niște puncte slabe ale construcției europene, și anume, uniunea bancară și integrarea fiscală, moneda euro, politica internațională comună a UE. Prima și a treia se află, deocamdată, într-o situație de stand-by.

Ca istoric al Antichității, Zoe Petre a fost rugată să vorbească despre viitor, ceea ce poate părea un paradox, dar nu este chiar așa. Un istoric al Antichității are pârgul pentru explicații, iar doamna Petre a considerat UE ca fiind o construcție apropiată ca formă de Imperiul Roman. UE se află la mijlocul unui drum. Se trece, fără îndoială, printr-un moment dificil, deoarece „nu mai există același imbold al unității”, care a fost la începutul anilor 1950.

La începutul acestei construcții europene au existat două surse. Pe de o parte, a fost spaima războaielor interne, iar pe de altă parte, a fost ascensiunea partidelor de stânga în unele țări din Europa. Membrii fondatori s-au mobilizat în fața pericolului reprezentat de comunism, iar soluția a fost construcția comună europeană. Față de trecut, amenințările din prezent sunt mult mai fragmentate, pe mulți cetățeni europeni interesându-i mai mult problemele de la nivel local (independența Cataloniei, de exemplu, în regiunea respectivă). Tentațiile câștigării independenței sunt foarte puternice și în alte părți ale Europei.

Din acest punct de vedere, UE „trebuie să-și modifice paradigma” „Europa trebuie regândită, nu va merge înainte fără să șoave pe baze morale și ideologice care au dispărut” – o idee care rezonază cu discursul recent al lui Barroso privind starea Uniunii Europene. Membrii stabili ai Uniunii trebuie să-și definească obiectivele ca să poată construi și „trebuie găsit liantul moral”. Zoe Petre consideră că acest liant paneuropean nu este atât de problematic în cazul României și al altor membri recenți, cât mai ales pentru membrii vechi, stabili, ai UE. Preocuparea pentru un astfel de liant moral este, probabil, de interes și pentru sociologi, care pot distinge în cazul României, între un liant intern și unul extern (european). Liantul

intern, a cărui slăbire indică faptul că solidaritatea socială este într-un proces de erodare, poate fi o temă interesantă pentru sociologi.

Există, în momentul de față, un curent izolaționist, iar numărul „izolaționistilor” va spori. Există însă și alte „voci” în dialogul privind UE, voci care pot fi numite rațional critice. Nu este greu de văzut că există diferențe geografice și culturale între locuitorii uniunii, și de aici, unele probleme în definirea numitorului comun al integrării.

România suferă de un anumit sindrom, trăiește în poziția candidatului, nu a membrului („noi suntem încă la ușă”), consideră Zoe Petre. Trebuie văzut cum participăm la această construcție europeană, dar în calitate de membru, nu de candidat. Alt aspect problematic este acela al Regiunilor: „nu poți pune Bacăul să concureze cu Bavaria”, spunea ea cu umor.

O impresie deosebită lăsată asupra participanților la discuție a fost discursul dnei Zoe Petre, nu numai prin profundul său „umanism” punctat cu parabole fin-ironice comice și anecdote, dar prin profunzimea chestiunilor puse sălii și publicului în general.

Teodor Baconski a afirmat că Europa este un ansamblu compozit. Trebuie văzut cum „creăm un ansamblu politic major” din acest compozit, care să poate fi, totuși, dirijat. Europa se află acum „într-o permanentă oscilație între a se uni și a se dezbină”. „A fost ușor pentru părinții fondatori să creeze pe o bază creștin-democrată”, consideră Baconski, în fața fantomelor liberticide ale Asiei. Această bază însă nu mai primează în prezent.

Pentru a-și gestiona propria complexitate, Europa a creat o hiperbirocrație, mai ales pentru cetățeni, la nivel local. În toate țările există o distanță percepută între eurocrații de la Bruxelles și cetățenii de la nivel local. Chiar cetățeanul mediu educat are dificultăți în a înțelege chestiunile legate de unele politici europene. Deficitul de legitimitate a fost corectat prin întărirea atribuțiilor Parlamentului European. Totuși, nu se poate ajunge la o înțelegere comună cu privire la diferite aspecte (politici fiscale etc.), nu s-a putut crea un ideal paneuropean adevărat. Există, în schimb, un limbaj populist, identificat ca o „idolatrie a modelului social-european”. Pentru că alegerile în statele membre se succed mult mai rapid, fiind mult mai multe state membre, dacă măcar calendarul electoral s-ar putea unifica, ar avea „un efect de detensionare a vieții cotidiene în UE”, consideră Baconski. Ideea de idolatrie a unui model social arată, din nou, că există spațiu pentru o intervenție critic-constructivă a sociologilor.

În cazul României, există un deficit de „pedagogie europeană”, un fel de „analfabetism în materie europeană”. Informația privind UE sau politicile ei sunt foarte slab transmise. Acest deficit de comunicare vine „de sus”, pentru că în elita politică, guvernamentală, nu s-a produs „declicul” faptului că România se află înăuntrul Uniunii, nu în afara ei. Atunci, la nivelul populației, al capilarității sociale, discursul european ajunge doar sub forma unui nou limbaj „de lemn”. Problema „mesajului european” poate fi însă o temă de interes pentru sociologi,

având în vedere că anumite informații – cum sunt cele legate de piața muncii, de exemplu – și-au făcut cu ușurință loc spre nivelul local, mai ales în mediul rural, și au condus la migrația unei părți semnificative din populație. Aceste informații sunt complete și nu cumva îi expun pe migranți unor riscuri puțin cunoscute – sunt întrebări deschise, dar semnificative pentru sociologi.

Continuând discursul anterior, analistul politic Emil Hurezeanu observă și el că „nu există un proces credibil de naturalizare a UE în România”. Există aceste deficite de integrare, actorii politici s-au „complăcut în nominalism”. Integrarea nu e profundă, iar acest lucru este arătat de incapacitatea de a absorbi fonduri europene, ne comportăm ca o țară auxiliara. În viziunea lui Hurezeanu, România „se agață incomplet de Europa”.

Trecând apoi la Europa, la analiza situației actuale de aici, Hurezeanu face o analiză originală și poate chiar curajoasă. Hurezeanu observă și punctează că „deruta” europeană a structurilor UE coincide într-o oarecare măsură cu retragerea trupelor americane de pe teritoriul Europei. Ține să precizeze că la integrarea țărilor est-europene nu a existat un plan *Marshall*, ca după război, care să unească proiectul reconstrucției cu mijloacele necesare ei.

UE se sprijină, în viziunea analistului, pe patru piloni fundamentali, toți aflându-se în prezent într-o situație precară: guvernarea democratică, economia de piață, respectarea legii (legalitatea) („the rule of law”) și societatea civilă. Analizați pe rând, toți cei patru piloni „scârție”. Guvernarea democratică e afectată de absența liderilor integratori, iar parlamentele sunt birocratizate. Specialiștii sunt dominanți față de oamenii politici. Creștin-Democrația este, crede Hurezeanu, o amintire a părinților fondatori. Economia de piață este grav afectată de criza economică, iar prosperitatea, ca așteptare în rândul cetățenilor europeni, e compromisă. Statul de drept, așa-numita „rule of law”, tinde să fie înlocuită de „the rule of lawyers”, altfel spus, de dominația avocațiilor și a procurorilor. Referindu-se la România, Hurezeanu oferă exemplul concret al absorbției fondurilor europene, pe care miniștrii le aprobă, dar pe care secretarii de stat refuză să le semneze de teama unor suspicuni pe care le pot trezi – de multe ori nejustificat –, la DNA. În fine, societatea civilă a dispărut practic, fiind înlocuită de lobbyiști.

Spre deosebire de Polonia, care propune UE politici și inițiative, România e mai degrabă o consumatoare de politici europene. Această sugestie – de a veni cu inițiative pentru Bruxelles – este relevantă și pentru sociologii din România, mai ales pentru cei interesați de formularea de strategii de politică socială.

Din păcate, la nivel general, nu avem „șansa unui paneuropenism”, egoismul statelor mari, statele membre vechi nu renunță la ideile federale. În ceea ce privește România, ea se mișcă în cadrul unor „invariabile” de inițiativă, nu a fost depășită mentalitatea „Ceașescu”.

Ultima parte a prezentărilor a fost dedicată căutării soluțiilor. Zoe Petre afirmă că UE are de făcut niște opțiuni, opțiuni care depind și de cei prezenți. Zoe Petre crede în raționalitatea profundă a electoratelor, care a rezolvat prin mijloace

simbolice – simboluri politice –, conflicte foarte reale. Dar mizele trebuie expuse și explicate foarte clar. Cu acest lucru sociologii din România pot fi, probabil, în bună măsură, de acord.

Mișu Negrițoiu consideră că UE e mai importantă pentru România decât viceversa. România a fost adoptată cu o largă toleranță și există riscul să nu mai poată fi controlată în evoluția ei, pentru că s-a relaxat după acceptare în UE. UE e importantă în funcție de ce ne propunem ca obiective în țară. Istoria recentă a arătat că e necesară o ancoră; capacitatea de planificare și acțiune pentru un model de dezvoltare al României depinde de o ancoră, așa cum e UE.

Baconski crede că într-o perioadă în care românii o duc obiectiv mai bine, între trei și 30 de ori mai bine decât bunicii și părinții lor, e paradoxală nemulțumirea românilor. Soluții nu se pot găsi pe loc, dar ce e important e să aibă loc dezbateri sincere, cum e și aceasta. Dezbaterile să nu fie tehnice, pentru că sufletul Europei nu este în birocrație, ci în dezbaterile deschise despre Europa și în traiul natural în statele europene. Ideea că românii o duc obiectiv mai bine decât în trecut trebuie nunațată, iar sociologii sunt cel mai bine pregătiți pentru acest lucru.

Emil Hurezeanu spune că naturalizarea Europei de care vorbește Teodor Baconski e superficială, se reduce la un segment foarte îngust din populația României. Doar o mică parte din români se bucură de beneficiile Europei. Baconski afirmă însă că unele beneficii vizează mediul rural, dar e evident că discuția nu se poate soluționa ușor. De reținut e faptul că problema beneficiilor concrete ale UE pentru diverse segmente ale populației din România poate fi o chestiune de interes lucrativ pentru sociologii din România, pe viitor.

REFERINȚE

1. Barroso, J. M. D., *Speech by President Barosso: A New Narrative for Europe*, Speech/13/357, 2013a.